

Отже, федеративна концепція Р. Лашенка будується на основі ідей федерації з Росією та власних досліджень історичних традицій Київської Русі і Переяславського договору.

Інтерес науковців до факту укладання Переяславської угоди постійно зростає. Сьогодні вони схиляються до думки, що з формального боку Україна ніколи не втрачала своєї державності, а Переяславська угода 1654 року перестала існувати після більшовицького перевороту в Росії. Тому відновлення Української самостійної держави в 1917 році ґрунтувалося на цілком законних підставах. У цьому контексті наукові дослідження Р. Лашенка мають непересічне значення: вони можуть бути використані сучасними науковцями у дослідженні першопричин укладання Переяславської угоди та її впливу на формування української державності. Отже, обґрунтовуючи правові підстави українського народу на власну державу, Р. Лашенко розробив власну концепцію державно-політичного устрою України, що ґрунтується на принципах політичної незалежності та народоправства.

1. Лашенко Р. *Переяславський договір 1654 року між Україною і царем Московським*. – Прага: Наклад Українського вільного університету, 1923. – 28 с. *Окремий відбиток Ювілейного збірника в честь проф. Др.С. Дністрянського*. 2. Гетьманчук М.П., Турчин Я.Б. *Сергій Шелухін: суспільно-політичні погляди та державотворчі ідеали*. – Львів: Дослідно-видавничий центр Наукового товариства ім.Шевченка, 2006. – 214 с. 3. *Потульницький В. Історія української політології (Концепції державності в українській зарубіжній історико-політичній науці)*. – К.: Либідь, 1992. – 232 с. 4. *Мала енциклопедія етнодержавознавства / Відп. ред. Ю. Римаренко*. – К.: Довіра; Генеза, 1996. – 942 с. 5. *Лашенко Р. Лекції по історії українського права. Ч. 1. Княжа доба; Ч. 2. Литовсько-польська доба*. – К.: Україна, 1998. – 248 с. 6. *Довідник з історії України*. – К.: Генеза, 2001. – 1136 с.

УДК 327 (477+(470+571))

О. Івахів

Національний університет “Львівська політехніка”

ГЕОСТРАТЕГІЧНА ПАРАДИГМА ДЛЯ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ КОНЦЕПЦІЇ ЄВРАЗІЙСТВА

© Івахів О., 2008

Досліджується геостратегічна схема багатовекторності зовнішньої політики України через призму концепції євразійства щодо відродження Великої імперської Росії. Проаналізовано основні аспекти геостратегічного спрямування України з огляду на необхідність збереження незалежності та суверенітету.

The geostrategichna chart of multivector of foreign policy of Ukraine is probed through the prism of conception of evraziystva in relation to the revival of Large imperial Russia. The basic aspects of geostrategichnogo direction of Ukraine are analysed, taking into account the necessity of saving of independence and sovereignty.

Останнє десятиріччя ХХ ст. увійде в історію як час істотних геополітичних змін: подолання протиборства Схід – Захід, падіння комунізму і, відповідно, переорієнтація низки держав на засади цінностей західної демократії, перетворення світу із чітко розмежованого двополосного на однополосний. До глобальних перетворень варто зарахувати не лише появу на світовій арені нових незалежних гравців, пострадянських держав, а й руйнацію тривалого російського домінування на “євразійському” просторі. Вражаючий крах Радянського Союзу, приголомшливий і взагалі неочікуваний розпад Великої Російської імперії започаткували у світовому співтоваристві переоцінку цінностей та широкі дебати щодо того, яким повинно бути нинішнє становище Росії та пострадянських держав. Докорінна зміна сучасного світоустрою й геополітичної ситуації після припинення ідеологічного протистояння двох конкуруючих систем проходить на тлі постійного зростання викликів та створення небезпек для національних незалежностей і суверенітетів новостворених держав. Політичний процес світових взаємин

вибудовується відповідно до геополітичних інтересів, які в сучасних умовах детермінують характер відносин між державами. Незважаючи на те, що геополітичні відносини проявляються на різних рівнях, зокрема міжнародному, регіональному, державному, основним залишається глобальний рівень. Саме він впливає на розгляд питання регіоналізації як фактора глобального процесу для визначення сутності й механізмів реалізації геополітичних інтересів незалежної України.

Зміна характеру глобальних геополітичних інтересів, пов'язаних з реформуванням, перетворенням геополітичної карти світу, надає Україні шанс, завдяки її унікальному геополітичному розташуванню вибороти гідне місце на політичній карті світу. Проблема українського геостратегічного майбутнього лише недавно почала ґрунтовно досліджуватись як вітчизняними, так і зарубіжними дослідниками. Разом з тим, варто вказати, що лише в окремих працях вітчизняних політологів висвітлюються питання: 1) бачення світовим співтовариством багатовекторності зовнішньої політики України; 2) сприймання геополітичних прагнень України її найбільшим сусідом – Російською Федерацією (РФ); 3) місцем, яке відводять російські дослідники та політична еліта РФ Україні через призму концепції євразійства.

З огляду на це автор поставив за мету: 1) проаналізувати наявні праці, що стосуються геостратегічного майбутнього незалежної України у викладі провідних російських “євразійців” сьогодення; 2) показати реальну оцінку та перспективи нашого суверенітету, які побутують у російському суспільстві завдяки концепції євразійства.

Сучасне міжнародне становище змушує світове співтовариство, зокрема й Україну, виробляти в зовнішній політиці правила поведінки, які будуть адекватними ситуації в світі й водночас відповідатимуть її власним національним інтересам. Варто сказати, що геополітика як політологічна концепція, що вбачає у політиці держави визначальну роль географічних чинників, за глобальних перетворень кінця ХХ – початку ХХІ століття, набула нового значення і відіграє сьогодні надзвичайно важливу роль у важкій справі державотворення. І тому нині гостро постає потреба формування власної активної геополітичної стратегії.

Сучасна геостратегічна парадигма для України характеризується такими векторами: 1) євразійським; 2) євроатлантичним; 3) південно-східним [16, с. 47]. Метою української геополітичної стратегії стає створення геополітичного простору, який поєднає у собі основні принципи цивілізацій народів “Хартленда” і “Римленда” та передбачатиме орієнтацію на стратегічне партнерство з Європейським Союзом. З цього приводу Українська держава, за А. Панаріним, опинилась перед дилемою: “залишитись в союзі з Росією або спробувати знайти на Заході потужного союзника і покровителя, вільного від “атлантичного снобізму” [14, с. 122–123]. Тобто перед Україною постає перспектива утворення союзу з Німеччиною з метою формування (спільно з іншими європейськими країнами) загальноєвропейського геополітичного простору. Це, своєю чергою, суперечить запропонованій О. Дугіним західній осі Москва – Берлін і його твердженню, що у “великому зіткненні атлантичної цивілізації та євразійської культури все те, що перебуває між нами, – Польща, Україна, Центральна Європа, хто зна, може й Німеччина, мусить зникнути, поглинутись” [2, с. 125]. Російський імперіалізм становить небезпеку для Західної Європи й усіх європейських народів. Зрозумівши це ще напередодні I Світової війни та провадячи відповідний курс у II Світовій війні, Німеччина бачила в незалежній Україні бар’єр для російської експансії, на противагу пропагованим у той час гаслам, що Росія не може віддати Європу, оскільки “місія російської людини є, без сумніву, загальноєвропейською та екуменічно-вселенською” [4, с. 46].

Ще одним вектором стратегії України є розвиток партнерських відносин із Сполученими Штатами, оскільки “з точки зору глобального розподілу сил Україна має унікальну позицію для того, щоб бути важливим партнером США в забезпеченні ефективної рівноваги в Євразії” [17, с. 10].

Після падіння комуністичного режиму та розпаду СРСР Захід прагне не змінити, а законсервувати світ. “Західним країнам загрожує небезпека бачити в розпаді Радянського Союзу односторонню перемогу власної економічної системи, і вони тому не турбуються про те, щоб внести в неї необхідні виправлення” [6, с. 509].

Поява наприкінці ХХ століття на політичній карті світу незалежної України стала однією з найвідчутніших геополітичних подій ХХ ст. і започаткувала глобальні трансформації не лише у східноєвропейському регіоні [1; 15]. Європейська інтеграція України, проголошена на найвищих рівнях, вступила у офіційно неафішований конфлікт із пріоритетним завданням РФ щодо побудови потужної євразійської держави, здатної протистояти глобалізації світової економіки і політики. Таке інтегрування призводить до руйнації геополітичного простору, в якому Росія зберігала монополні позиції [13]. Тому, усвідомлюючи стратегічне значення відносин України з Російською Федерацією і збереження критичного рівня взаємозалежності, за євроатлантичної спрямованості зовнішньої політики нашої держави на перший план виступає необхідність проаналізувати, як сприймається Україна у російських геополітичних концепціях.

Сьогодні у Росії широко пропагуються погляди політиків і вчених євразійського спрямування, згідно з якими: "...Україна як держава не має жодного геополітичного сенсу... Західне спрямування прирікає Україну на маріонеткове існування та геополітичну службу таласократичній стратегії в Європі" [5; 7]. "Стратегічно Україна повинна бути винятковою проекцією Москви на півдні і заході, абсолютним імперативом російської геополітики на чорноморському узбережжі – тотальним і нічим не обмеженим має бути контроль Москви на всьому його просторі, від українських до абхазьких територій... Україна є лише субкультурною конструкцією, і політичне існування Української держави не підтверджується ні просторово, ні економічно, ні історично, ні етнічно" [8].

У розвитку своїх геополітичних стратегій провідний неоевразієць, голова всеросійського політичного суспільного руху "Євразія" О. Дугін дійшов до висновку, що кінець двополярного світу – це стратегічний удар по Євразії, по континенталізму і можливому суверенітету всіх євразійських держав, тому одним з основних геополітичних завдань Росії є "збирання Нової Імперії" [5, с. 268]. Росія, зі стратегічного погляду – гігантська континентальна маса, яка ототожнюється із самою Євразією. Вона є самостійною територіальною структурою, чия безпека і суверенність дорівнюють безпеці й суверенності всього континенту, тому геополітичне відтворення "Нової Імперії" для Росії – не тільки один із можливих шляхів розвитку чи варіант відносин держави і простору, а необхідна умова існування незалежної держави – незалежної держави на незалежному континенті. Якщо Росія негайно не почне відтворювати Великий Простір, тобто повертати у сферу свого стратегічного, політичного й економічного впливу тимчасово втрачені євразійські простори, то, на думку вченого, вона втягне в катастрофу і саму себе, і народи, що проживають на "Світовому Острові". Нова Імперія Дугіна повинна бути лише Російською, бо і територіально, і культурно, і цивілізаційно, і соціально-економічно, і стратегічно росіяни відповідають цій планетарній місії та йдуть до її здійснення протягом усієї своєї національної і державної історії. Вчений переконаний, що в основу геополітичної конструкції цієї Імперії має бути покладений фундаментальний принцип "загального ворога". Заперечення атлантизму, відкидання стратегічного контролю США і відмова від верховенства економічних, ринково-ліберальних цінностей – ось та загальна цивілізаційна база, той загальний імпульс, який відкриє шлях для міцного політичного і стратегічного союзу, створить кістяк прийдешньої Імперії. Євразія приречена на географічне і стратегічне об'єднання – це незаперечний науковий геополітичний факт. У центрі такого об'єднання О. Дугін неминує бачить Росію, а рушійною силою його обов'язково повинен бути російський народ. З цією місією повністю збігається цивілізаційна місія росіян, їхній універсалістський ідеал, логіка історичного становлення нації і держави. Інтереси російського народу невід'ємні від побудови цієї континентальної конструкції [5, с. 273–278].

Під час створення "Нової Імперії", на думку О. Дугіна, необхідно утворити дві стратегічні осі взаємодій:

– Західна вісь. Москва–Берлін. Інтеграція Європи під егідою Німеччини як основи "Європейської Імперії" ідеально підходить до євразійського проекту і є найбажанішим процесом у глобальнішій континентальній інтеграції [5, с. 314]. Російський вчений вважає, що всі тенденції щодо європейського об'єднання навколо Німеччини (Середньої Європи) будуть позитивними тільки за однієї фундаментальної умови – створення міцної геополітичної і стратегічної осі Москва–Берлін. Окремо взята Середня Європа не має такого політичного і військового потенціалу, щоб отримати реальну незалежність від атлантистського контролю США. Більше того, сьогодні важко дочекатися від Європи справжнього геополітичного і національного пробудження без революційної дії російського чинника [5, с. 365–372]. Європейська Імперія стане повноцінною геополітичною і цивілізаційною реальністю хіба під впливом нової ідеологічної, політичної й духовної енергії з глибин континенту, тобто з Росії. Окрім того, тільки Росія і росіяни зможуть забезпечити Європі стратегічну та політичну незалежність і ресурсну автаркію, оскільки володіння мінерально-сировинними ресурсами є однією із найважливіших складових могутності сучасних імперій, тому що світ вступив в епоху загострення боротьби за ресурси, особливо за енергоносії, — нафту та природний газ. Серед основних напрямів геостратегії імперіалістичних держав є і спрямованість на встановлення комунікаційного контролю над територіями інших країн. Отже, прагнення розширити свій економічний вплив на регіони світу і підпорядкувати їх у кредитно-фінансовій, валютній, технологічній, ресурсній, комунікаційній сферах залишається домінантною рисою сучасного імперіалізму. Країни Прибалтики, Польща, Молдова й Україна, як потенційний "санітарний кордон", на думку вченого, повинні зазнати геополітичної трансформації не після реституції Пруссії, а одночасно з нею, бо є елементами остаточної фіксації меж між дружніми Росією і Середньою Європою [5, с. 377–379; 13]. Російсько-українські, російсько-прибалтійські, російсько-румунські, російсько-польські тощо відносини у цьому контексті повинні

розглядатися не як двосторонній, а вийти на новий етап – тристоронній (за участю Німеччини). Щоправда, О. Дугін відкидає застереження західних аналітиків про роль України та Польщі, як “детонаторів, ахіллесових п’ят” у руйнуванні двох російських імперій [19; 18].

– Східна вісь. Москва–Токіо. У Новій Імперії східною віссю повинна бути вісь Москва–Токіо. Саме навколо неї мають формуватися основні принципи азійської політики Євразії. Японія, будучи найпівнічнішим пунктом у Тихому океані, має дуже вигідне для здійснення стратегічної, політичної й економічної експансії на Південь розташування. Федерація тихоокеанського простору навколо Японії була основною ідеєю т.з. “паназійського проекту”, що почав реалізовуватися у 1930–1940 роки і був перерваний лише через поразку країн Осі у війні. До цього проекту сьогодні необхідно повернутися, щоб підірвати експансію американського впливу у цьому регіоні і позбавити атлантистів їхніх найважливіших стратегічних й економічних баз [5, с. 384].

Альянс із Японією життєво необхідний. Вісь Москва–Токіо, всупереч осі Москва–Пекін, є пріоритетною і перспективною, бо відкриває для континентального імперіобудівництва такі горизонти, які зроблять Євразію геополітично завершеною, а атлантистську імперію Заходу ослаблять, або й зруйнують цілком. На думку вченого, економічна війна Японії зі США вже йде. Росія, котра будує Євразійську Імперію, не може мати кращого союзника у цьому напрямку. Вісь Москва–Токіо разом із західною віссю Москва–Берлін створить геополітичний простір, прямо протилежний головній моделі атлантистських ідеологів, вищою інстанцією яких став сьогодні “Трілатераль” [5, с. 383–388].

Наступною доволі цікавою концепцією, що свого часу отримала право на життя, є оцінка Російської Федерації, правонаступниці СРСР, як “імперії позитивної дії” [10]. Російський дослідник А. Міллер у своєму есе “Империя Романовых и национализм” згадав про працю Т. Мартіна “Імперія позитивної дії”, в якій дуже детально відстежується еволюція радянської влади від початку 1920-х до початку 1930-х років, тобто час формування СРСР та втілення у життя так званої політики “коренізації” [20; 9]. Основна увага у праці приділяється новаторській та унікальній за масштабами поширення національній політиці в СРСР, оскільки досвід громадянської війни довів, що саме націоналізм є головним конкурентом радянської ідеології і він має бути оголошеним ворожим і викорінюватися [10, с. 208]. Щоправда, вожді пролетаріату вирішили, до певної міри задовольнивши вимоги націоналізму, розколоти надкласову єдність національних рухів, створивши тим самим кращі умови для виявлення класових суперечностей та сприйняття більшовицької ідеології. У межах такої політики можна було наполягати на принципово новій, неімперській природі політичного утворення, що виникало на руїнах Російської імперії. Цю політику Т. Мартін пропонує називати інтернаціоналістським націоналізмом чи “позитивною дією”, тобто позитивною дискримінацією, яка застосовується до пригноблених народів. Вона заперечувала нейтральність щодо національних питань і акцентувала “позитивну дію”, аж до відвертої ворожості, навіть до добровільної асиміляції [10, с. 212].

Трактування правонаступниці СРСР як “імперії позитивної дії” – спроба знайти новий термін для визначення специфічного, раніше не відомого типу політичної організації. За словами А. Міллера, період мрій про відновлення тих чи інших руїн – чи Росії, втраченої у 1917 році, чи СРСР – поступово відходить у минуле. Однак розуміння природи та складної конструкції руїн, успадкованих від імперій, буде не зайвим під час вироблення стратегій у тій принципово новій ситуації, в якій опинилась Росія [11, с. 69].

Спільною для всіх цих проаналізованих праць є проголошення РФ віссю нового угруповання країн і народів, центром тяжіння на пострадянському просторі, зоною російських життєво важливих інтересів. Саме з цього простору для Російської Федерації походять основні загрози глобального плану. Економічна, політична, духовна, культурна присутність Росії у новостворених незалежних країнах констатується як факт, який відповідає її довгостроковим національним інтересам. Акцентується також увага на тому, що необхідно забезпечити геополітичний контроль над територіями, що входили до складу СРСР, відновити політичну єдність слов’янських народів, повернути “природний” геополітичний статус Росії (станом на 1991 рік).

Щоправда, постійною складовою російської закордонної політики віддавна є демонстрація власної непередбачуваності. Доволі часто доводиться стверджувати, що динаміка змін у Росії робить її перспективи у близькому майбутньому не надто привабливими. Окрім того, сьогодні цілком очевидно: майбутнє російської політики буде мати націоналістичний характер. Росія впевнено крокує в еру націоналізму [21].

Російська імперська ідея з незмінною ідеологічною домінантою “Москва – третій Рим” дає змогу зарахувати Росію до “реліктових політичних утворень в умовах сучасного рівня технологічного розвитку”. А це становить “загрозу вже не тільки для окремих суспільств, а й для людської цивілізації в цілому” [3, с. 21].

Сьогодні Україна є пасивним об’єктом політики інших глобальних гравців у зв’язку із браком чітких економічних і політичних пріоритетів. Це зумовлено невизначеністю стратегічних напрямків соціально-економічних перетворень на національному рівні та відсутністю відповідної економічно-організаційної бази для реалізації державних інтересів на міжнародній арені.

Попри декларування геополітичної значущості орієнтації на європейські держави та структури, Україна не виробила дієвої геостратегічної парадигми для втілення її в життя, немає і загальнонаціональної стратегії щодо вирішення комплексних завдань європейської інтеграції.

Україна – справді життєво важливий елемент формування нової геополітичної структури на теренах, що входили в СРСР. РФ розуміє це й активно намагається перетягти Україну на свій бік. Але, ведучи виважену далекоглядну політику, остання спроможна самостійно забезпечити собі гідне майбутнє через інтеграцію в міжнародні механізми прийняття рішень. Не відмовляючись від самостійності, керуючись національними інтересами, вона зобов'язана інтегруватися в Європу. Незважаючи на посилення ідеології та політики євразійства, пріоритетом для України повинно залишатися прагнення одержати статус повноправного європейського учасника системи прийняття рішень.

1. Бжезінський З. *Україна у геостратегічному контексті*. – К.: Видавничий дім “Киево-Могилянська академія”, 2006. – 104 с.
2. Бойківський Б. *Православ'я у геополітичному спектрі* // *Українські проблеми*. – 2000. – № 20. – С. 123–128.
3. Горбатенко В. *Стратегія модернізації суспільства. Україна і світ на межі тисячоліть*. – К.: Академія, 1999. – 240 с.
4. Демкович–Добрянський М. *Україна і Росія*. – Львів; Краків; Париж: Просвіта, 1993. – 206 с.
5. Дугин А.Г. *Основы геополитики: Геополитическое будущее России*. – М.: Арктогея, 1997. – 608 с.
6. Енцикліка “Сотий рік” // *Церква і соціальні проблеми. Енцикліка “Сотий рік”*. Міжнародна наукова конференція / Редакційна колегія: О. Музичка, В. Бадяк, Д. Кривавич, В. Кучерявий та ін. – Львів: Видавництво львівського поліграфічного технікуму, 1993. – С. 443–515.
7. Кір'янов П.О., Лускалова К.Є., Литвиненко В.І. *Україна в російських геополітичних концепціях* // *Стратегічна панорама*. – 1998. – № 3–4. – С. 51–59.
8. Колосов В. *Перспективи російсько–українських отношений*. – М., 1998. – С. 4.
9. Мартин Т. *Империя позитивного действия: Советский Союз как высшая форма империализма?* // *Ab Imperio*. 2002. №2. С. 55–87.
10. Миллер А.И. *Империя Романовых и национализм: Эссе по методологии исторического исследования*. – М.: Новое литературное обозрение, 2006. – 248 с.
11. Миллер А. *Советское наследие “империи положительного действия”* // *Политическая наука*. – 2004. – № 3. – С. 57–69.
12. Митрофанов А.В. *Шаги новой геополитики*. — М.: Рус. вестн., 1997. – 280 с.
13. *Національна безпека України. 1994–1996 рр. Наукова доповідь НІСД*. – К., 1997. – 197 с.
14. Панарин А.С. *Философия политики*. – М.: Новая школа, 1996. – 424 с.
15. Пайпфер С., Паскуаль К. *Заявка України на вирішальне місце в історії / 3 англ.* // *Універсум*. – 2002. – №1–2. – С. 4–12.
16. *Україна 2000 і далі: геополітичні пріоритети та сценарії розвитку* // *Незалежний культурологічний часопис “І”*. – 2000. – №18. – С.38–59.
17. Хантінгтон С. *Новий світовий порядок у XXI столітті: глобальні тенденції та їх значення для України* // *Національна безпека і оборона*. – 2000. – №7. – С. 7–10.
18. Hobsbawm E. *The Age of Extremes: A History of the World, 1914–1991*. — New York: Pantheon Books, 1994. – P. 475.
19. Kappeler A. *Ethnische Minderheiten im alten Rusland (14. – 16. Jahrhundert): Regierungspolitik und Funktionen* // *FOG* 38, 1986. — P. 179.
20. Martin T. *The Affirmative Action Empire: Nations and nationalism in the Soviet Union, 1923–1939*. Ithaca, L.: Cornell UP, 2001.
21. Дугин А. *Россия–3 Русское раздвоение* http://lgz.ru/archives/html_arch/lg092005/Polosy/12_2.htm